

آمادگی برای احسلاق کاربردی

دکتر مجتبی ساهی
هیأت علمی دانشگاه اصفهان

دکتر محسن شیراوند
هیأت علمی دانشگاه اصفهان

انتشارات نبأ

سرشناسه: سپاهی، مجتبی، ۱۳۴۳
عنوان و پدیدآور: درآمدی بر اخلاق کاربردی / مجتبی سپاهی،
محسن شیراوند.
مشخصات نشر: تهران: مؤسسه فرهنگی نبأ، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: ۲۰۰ ص.
شابک: ۰-۸۴-۲۶۴-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا.
موضوع: اخلاق اسلامی. Islamic ethics
شناسه افزوده: شیراوند، محسن، ۱۳۵۸
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷ د ۴ ش / ۸ / BP ۲۴۷
رده‌بندی دیویی: ۶۱ / ۲۹۷
شماره کتابخانه ملی: ۵۲۳۳۷۰

انتشارات نبأ

درآمدی بر اخلاق کاربردی

نگارندگان: دکتر مجتبی سپاهی، دکتر محسن شیراوند

حروفچینی: انتشارات نبأ / صفحه‌آرایی: مشکاة / چاپ و صحافی: دالاهو، صالحانی

چاپ اول: ۱۳۹۷ / شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه / قیمت: ۱۲۰۰۰۰ ریال

ناشر: انتشارات نبأ / تهران، خیابان شریعتی، روبروی ملک،

خیابان شبستری، خیابان ادیبی، شماره ۲۶ صندوق پستی: ۱۵۶۵۵ / ۲۷۷

تلفن: ۷۷۵۰۶۶۰۲ فاکس: ۷۷۵۰۴۶۸۳

شابک: ۰-۸۴-۲۶۴-۶۰۰-۹۷۸-۰ ۹۷۸-۶۰۰-۲۶۴-۰۸۴-۰ ISBN 978 - 600 - 264 - 084 - 0

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه
۱۵	فصل اول: فلسفه اخلاق، شاخه‌ها و نظریات
۱۷	معنای لغوی
۱۸	معنای اصطلاحی اخلاق
۱۸	علم اخلاق
۲۰	فلسفه اخلاق چیست؟
۲۲	مسائل فلسفه اخلاق
۲۲	اصول اخلاقی ثابتند یا متغیر؟
۲۳	الف) زیبایی یک واقعیت عینی است
۲۳	ب) زیبایی یک مفهوم فلسفی و انتزاعی است
۲۴	ج) زیبایی یک مفهوم احساسی و عاطفی است
۲۴	بررسی دیدگاه‌ها درباره منشأ مفاهیم خوب و بد اخلاقی
۲۵	۱ - خوبی و بدی واقعیاتی عینی‌اند
۲۵	۲ - خوبی و بدی بیان احساسات انسان‌اند
۲۶	۳ - منشأ خوبی و بدی اوامر الهی است
۲۷	۴ - خوبی و بدی مفاهیم انتزاعی‌اند
۲۹	حوزه‌های مورد پژوهش در فلسفه اخلاق
۲۹	الف) اخلاق توصیفی (Descriptive Ethics)
۳۰	ب) اخلاق هنجاری (Normative Ethics)

۳۰	ج) فرااخلاق
۳۱	دسته‌بندی مکاتب اخلاقی هنجاری
۳۱	۱ - نظریه‌های غایت‌گرایانه
۳۳	۲ - نظریات وظیفه‌گرایانه
۳۴	واقع‌گرایی، غیر واقع‌گرایی اخلاقی
۳۵	پیامدهای غیر واقع‌گرایی اخلاقی
۳۵	الف) تکنرگرایی اخلاقی
۳۵	ب) سب‌گرایی اخلاقی
۳۵	ج) صدق و کذب ناپذیری گزاره‌های اخلاقی
۳۶	د) نداشتن نیازی به معقول بودن گزاره‌های اخلاقی
۳۷	معیار فعل اخلاقی در مکاتب اخلاقی
۳۷	مکتب کلی
۳۹	مکتب ایپکوریان
۳۹	معیار فعل اخلاقی از نظر ایپکوریان
۴۱	مکتب رواقی
۴۲	معیار فعل اخلاقی از نظر رواقیان
۴۲	مکتب جامعه‌گرایی
۴۴	معیار فعل اخلاقی در نگاه دورکیم
۴۵	مکتب لذت‌گرایی
۴۶	معیار فعل اخلاقی در لذت‌گرایی معاصر
۴۷	معیار فعل اخلاقی؛ بن‌تام
۴۹	نقد به دیدگاه جرمی بن‌تام
۴۹	معیار فعل اخلاقی؛ جان استوارت میل
۵۰	نقد به دیدگاه جان استوارت میل
۵۱	مکتب قدرت‌گرایی
۵۳	معیار فعل اخلاقی
۵۳	دیدگاه اسلام راجع به معیار فعل اخلاقی
۵۵	معیار فعل اخلاقی در اسلام

۵۷	فصل دوم: اخلاق کاربردی، مسائل و حوزه‌ها
۵۹	تعریف و قلمرو اخلاق کاربردی
۶۱	ارتباط اخلاق کاربردی با دیگر حوزه‌های اخلاق
۶۱	الف) اخلاق کاربردی و اخلاق عملی
۶۲	ب) اخلاق کاربردی و اخلاق حرفه‌ای
۶۴	خصوصیات اخلاق کاربردی
۶۵	موضوعات اخلاق کاربردی
۶۶	جرم‌الاقی چیست؟
۶۹	وضع اخلاق کاربردی در ایران و اسلام
۶۹	چگونگی روابط بین همسران
۷۰	روابط میان والدین و فرزندان
۷۰	ارتباط بین نذر و خویشتانندان
۷۰	در زمینه اقتضای داد و ستد جامعه
۷۰	در زمینه سیاست و طایفه‌شناسی جامعه
۷۱	اهمیت و جایگاه اخلاق کاربردی
۷۵	فصل سوم: اخلاق زیستی، مفاهیم و اصول
۷۷	اخلاق زیستی چیست؟
۷۸	مفهوم‌شناسی اخلاق زیستی
۷۹	تاریخچه اخلاق زیستی
۸۰	مفاهیم اخلاق زیستی
۸۱	جایگاه اخلاق زیستی در ایران
۸۲	اخلاق زیستی در اسلام
۸۴	وجه تمایز اخلاق زیستی از اخلاق پزشکی
۸۵	وجه تمایز
۸۶	گستره اخلاق زیستی
۸۷	تعریف اخلاق زیستی
۸۸	اصول چهارگانه اخلاق زیستی
۸۸	الف) اصل استقلال
۸۹	ب) اصل آسیب نرساندن

- ۹۰ (ج) اصل خیرخواهی
- ۹۱ (د) اصل عدالت
- ۹۳ نقد اصول چهارگانه از دیدگاه فلسفه اخلاق اسلامی
- ۹۴ عوامل رشد اخلاق زیستی
- ۹۷ **فصل چهارم: اخلاق تکنولوژی، غایت و ماهیت آن**
- ۹۹ ضرورت و اهمیت بحث
- ۱۰۱ تعریف تکنولوژی
- ۱۰۱ سازه تاریخی تکنولوژی
- ۱۰۳ سابقه تکنولوژی در ایران
- ۱۰۶ غایت تکنولوژی
- ۱۰۹ (الف) جایگزینی نقش خود به جای خدا
- ۱۰۹ (ب) جایگزینی نقش تکنولوژی به جای کتاب مقدس
- ۱۱۰ ماهیت تکنولوژی
- ۱۱۱ رابطه انسان و تکنولوژی
- ۱۱۲ حقیقت انسان چیست؟
- ۱۱۴ کمال و سعادت نهایی انسان
- ۱۱۷ **فصل پنجم: اخلاق سایبری؛ مسائل و پیامدها**
- ۱۱۹ اهمیت و ضرورت بحث
- ۱۲۰ فضای سایبر چیست؟
- ۱۲۰ اهمیت و جایگاه فضای مجازی در ایران
- ۱۲۱ (الف) تأسیس مرکز ملی فضای مجازی
- ۱۲۳ (ب) تأسیس پلیس فتا
- ۱۲۴ سهم کودکان و نوجوانان از اینترنت
- ۱۲۵ نظارت بر اینترنت در دسترس کودکان و نوجوانان
- ۱۲۵ فیلترینگ آری یا خیر!
- ۱۲۶ آمریکا
- ۱۲۷ چین و استرالیا
- ۱۲۸ فرانسه

۱۲۹	ایتالیا
۱۲۹	آلمان
۱۲۹	پیامدهای فضای سایبری
۱۲۹	الف) پیامدهای مثبت
۱۳۱	ب) پیامدهای منفی
۱۳۱	الف) آثار فردی
۱۳۲	مشکلات فیزیولوژی و روانی
۱۳۳	ب) آثار اجتماعی
۱۳۴	ویژگی‌ها و ملاحظات اخلاقی فضای مجازی
۱۳۶	اصول اساسی اخلاقی برای فضای مجازی
۱۳۹	فصل ششم: اخلاق زیست محیطی، دیدگاه‌ها و نظریات
۱۴۱	اهمیت و نقش محیط زیست
۱۴۳	تعریف و اهمیت محیط زیست
۱۴۴	ضرورت اخلاق زیست محیطی
۱۴۷	تعریف و قلمرو اخلاق زیست محیطی
۱۴۸	نظریات حوزه اخلاق زیست محیطی
۱۴۹	ارزش ذاتی و ارزش ابزاری
۱۵۰	بحث و تحلیل
۱۵۰	دیدگاه نخست
۱۵۱	دیدگاه دوم
۱۵۲	دیدگاه سوم
۱۵۴	دیدگاه چهارم
۱۵۵	نظریه اخلاق زمین
۱۵۶	رویکرد سطحی‌نگری و عمیق‌نگری
۱۵۷	جایگاه طبیعت و محیط زیست در قرآن
۱۶۳	فصل هفتم: اخلاق پزشکی، مسائل و چالش‌ها
۱۶۵	اهمیت و ضرورت بحث
۱۶۶	تعریف و جایگاه اخلاق پزشکی

۱۶۸	 اخلاق حرفه‌ای در حوزه پزشکی
۱۶۸	 ۱ - رازداری
۱۶۹	 ۲ - رعایت حال محرومان و مستضعفان
۱۷۰	 ۳ - ایجاد امیدواری در بیمار
۱۷۰	 ۴ - دقت در تجویز دارو
۱۷۱	 ۵ - توجه به مناطق محروم
۱۷۱	 ۶ - تناسب دریافت حقوق با میزان خدمت رسانی
۱۷۲	 جایگاه بعد روحی و جسمی انسان در پزشکی
۱۷۳	 الف) دو بعدی بودن انسان در حکمت
۱۷۴	 ب) بررسی در قرآن
۱۷۷	 کل‌نگری و جزئی‌نگری در پزشکی
۱۷۸	 اخلاق پزشکی و موضوعات مهم
۱۷۸	 الف) اتانازی
۱۸۰	 ب) اهدا و پیوند عضو
۱۸۱	 ۱ - مرگ از دیدگاه علم پزشکی
۱۸۱	 ۲ - مرگ از دیدگاه اسلام
۱۸۲	 ج) شبیه‌سازی
۱۸۳	 پیامدهای منفی شبیه‌سازی انسان
۱۸۳	 ۱ - پی‌آمد اخلاقی
۱۸۳	 ۲ - پی‌آمدهای هویتی
۱۸۴	 ۳ - پی‌آمدهای جسمانی
۱۸۴	 شبیه‌سازی، ادیان و مذاهب
۱۸۵	 اهل سنت
۱۸۵	 علماء شیعه
۱۸۶	 د) رحم اجاره‌ای
۱۸۷	 جنبه‌های مثبت و منفی رحم اجاره‌ای
۱۸۹	 شرایط فرد اجاره دهنده رحم
۱۹۰	 رحم اجاره‌ای، دین و قانون

مقدمه

امروزه اخلاق کاربردی^۱ یکی از پرطرفدارترین رشته‌های دانشگاهی در سراسر دنیا تبدیل شده است. علت اقبال، ریم و روبه رشد آن را باید در مسأله محوری آن در زندگی خصوصی و عمومی^۲ انسان جستجو نمود. در اخلاق کاربردی با مسائل خاصی مواجه می‌شویم که مورد ابتلاهمگان و یا باله اصلی مردم است. سؤال مهمی که پیش می‌آید این است که اخلاق کاربردی چیست؟ ورود آن در دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی دنیا از چه زمانی بوده است؟ پاسخ به این سؤال حوزه‌ها و مسائل اصلی آن را روشن کرده و چارچوب خاصی را فراروی اندیشمندان جهت تحقیقات پر مایه فراهم می‌آورد. راسل پوتر^۳ یکی از اندیشمندان اخلاق کاربردی، اساسی‌ترین موضوعات این حوزه را تلاش برای بهبود مسائل اجتماعی و سازمانی در سطح ملی و جهانی در شش حوزه^۴ مهم می‌داند:

۱. Applied Ethics

۲. Particular issues in private and public life

۳. Russell D Potter

۴. Potter, R. (2006). The Health Ethics Typology: Six Domains to Improve Care, p 1 - 15, Socratic Publishing, Publisher, Hampton, Georgia

اخلاق تصمیم‌گیری^۱ (نظریات اخلاقی و فرآیندهای تصمیم‌گیری اخلاقی)، اخلاق حرفه‌ای^۲ (اخلاقیاتی به منظور بهبود مسائل شغلی)، اخلاق بالینی^۳ (مجموعه اخلاقیات به منظور بهبود نیازهای اساسی سلامتی افراد)، اخلاق کسب و کار^۴ (اخلاقیات فردی جهت بهبود اخلاق در محیط کسب و کار)، اخلاق سازمانی^۵ (مجموعه اخلاقیات موجود در سازمان‌ها)، اخلاق اجتماعی^۶ (اخلاق موجود در بین ملت‌ها)، عنوان یک واحد جهانی^۷ بنابراین هر تلاشی که با استفاده از روش‌های فلسفی جهت شناسایی اخلاقی مرحله صحیحی از عمل در حوزه‌های مختلف زندگی روزمره^۹ اخلاق کاربردی نامیده می‌شود.^{۱۰}

با این تقسیم‌بندی، هر نوع مذاقه فلسفی و روش‌مند که مسائل مهم زندگی انسان را به لحاظ اخلاقی بررسی نماید و به پیامدهای این مسائل در حوزه‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، پردازد در جرگه اخلاق کاربردی قرار می‌گیرد. ذکر یک موضوع مهم قدری بر فهم این حوزه می‌افزاید. آنچه امروزه تحت عنوان اخلاق کاربردی مورد توجه اندیشمندان است نه توجه و تمرکز بر مسائل کهن زندگی، بلکه از آن‌جا که مدنیت نوین خود طلیعه‌ار ظهور و بروز مسائل خاصی در زندگی شده عملاً نقطه ثقل این حوزه بر موضوعات جدید و چالش‌برانگیز متمرکز شده است. بررسی موضوعات نوینی همچون اخلاق زیست‌محیطی، اخلاق پزشکی، اخلاق سایبری، اخلاق تکنولوژی و... که از ورود تکنولوژی به حوزه زیست انسان

۱. Decision ethics

۲. Professional ethics

۳. Clinical ethics

۴. Business ethics

۵. Organizational ethics

۶. Social ethics

۷. As one global unit

۸. Philosophical methods

۹. In various fields of everyday life

۱۰. Porter, R. (2006), p 1 - 15

حکایت می‌کند خود سبک جدیدی از زندگی را برای انسان دوران پسامدرن فراهم آورده است. در واقع در یک معنای موسع هر چند هر نوع کار بست مبانی و ایده‌آل‌های یک مکتب در یک واحد^۱ زندگی (مثلاً اخلاق دانشجویی، اخلاق جنسی، اخلاق نقد، اخلاق پژوهش و...) در حوزه اخلاق کاربردی قرار می‌گیرد و از قضا از اهمیت فراوانی نیز برخوردار است، لکن آهنگ سریع و برق‌آسای تکنولوژی چنان با زندگی انسان عجین شده که گویی دیگر تصور انسان منهای تکنولوژی امری محال شده است. انسان مدرن و تکنولوژیک در عین نیاز به توجه در موضوعات زندگی کهن، از زندگی نوینم برخوردار گشته که غفلت از آن‌ها و عدم برنامه‌ریزی صحیح در باب چگونگی مواجهه با مسائل مستحدثه تبعات فراوانی را در مقیاس ملی و جهانی به بار خواهد آورد. با این نگرش - اصطلاح اخلاق کاربردی در معنای دوم در سال ۱۹۷۹ توسط پیتتر سینگر^۲ انجام پذیرفت. پیش از وی هنری سیدویک^۳ از اندیشمندان فلسفه اخلاق بانگارش کتاب اخلاق عملی^۴ برای تلفیق نظریه اخلاقی و عمل به گونه‌ای غیر محسوس به بررسی نزاع‌های اخلاقی پرداخت که بعدها تحت عنوان اخلاق کاربردی مطرح گردید.^۵ مع الوصف اخلاق کاربردی که یکی از شاخه‌های اخلاق هنجاری است،^۶ اصطلاح جدیدی است که امروزه به حوزه خاصی از زندگی انسان که مسائل نوین را پوشش می‌دهد اختصاص یافته است.

کتاب حاضر در هفت فصل و بارویکرد توجه به موضوعات نوین اخلاق کاربردی

۱. Unit

۲. Peter Singer

۳. Henry Sidgwick

۴. Practical Ethics

۵. ذکر این نکته نیز بسیار مهم است که اخلاق کاربردی و اخلاق عملی با همدیگر تفاوت دارند. اخلاق عملی در برابر اخلاق نظری است و به خوب و بد اعمال یا آن چنان که در لسان دینی آمده به وجوب و حرمت اعمال گفته می‌شود. در حالی که اخلاق کاربردی به تطبیق و کاربرد اصول در عمل و رفع تعارض‌ها آن هم در موضوعات زندگی فردی و اجتماعی می‌پردازد.

۶. در فصل نخست این کتاب به تفصیل به پژوهش‌های مختلفی که در این زمینه انجام گرفته و عمدتاً در سه حوزه اخلاق توصیفی، اخلاق هنجاری و فرااخلاق سامان یافته پرداخته خواهد شد.

تنظیم شده است. عمده هدف ما در این کتاب صرف نظر از آشنایی دانشجویان و علاقه‌مندان محترم با موضوعات جدید اخلاق کاربردی، توجه به برخی از مهم‌ترین مسائل و آموزه‌های این حوزه است. از این کتاب که بیشتر برای دانشجویان مقطع کارشناسی در رشته‌های مختلف دانشگاهی تهیه شده دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد رشته‌های اخلاق کاربردی، اخلاق زیست‌اسلامی و فلسفه اخلاق نیز می‌توانند بهره‌مند گردند. امید که مورد توجه و عنایت علاقه‌مندان محترم قرار گیرد.

مؤلفان

بهار ۱۳۹۷